

GERARD RADNITZKY: CONTEMPORARY SCHOOLS OF METASCIENCE

Chris Lorenz

"Men kan wetenschap vanuit verschillende perspectieven benaderen, vanuit het beperkte perspectief van het axiomatiseren van theorieën tot het brede perspectief dat bij het filosoferen over wetenschap in de samenleving hoort. De onderhavige studie maakt een inventarisering van de wijzen waarop filosofen wetenschap beschouwen. Dit gebeurt met de meta-wetenschappelijke benadering, die zich ten doel stelt haar eigen produkten in termen van hun relevantie voor de onderzoekspraktijk te evalueren, als 'platform'..

De inventarisering is gekoncentreerd op 2 zeer invloedrijke 'scholen van meta-wetenschap' of 'stromingen in de wetenschapsfilosofie', die een instruktief contrast vormen, nl. het Logisch Empirisme (LE) en de Hermeneutisch-Dialektische School van Filosofie (HD). De stelling wordt ontwikkeld dat LE's globale programma voor de wetenschapsfilosofie de uitwerking van een wetenschapsideaal vormt, en dat haar verschillende kern-thema's als Unified Science, Empirische Signifikantie, Konfirmatie en Verklaring gezien kunnen worden als de uitwerking van verschillende aspecten van dit ideaal. LE beschouwt de meta-matematika als model-wetenschap en ziet van de bestaande wetenschappen de fysika als de beste benadering van dit ideaal. HD heeft haar meta-wetenschappelijk onderzoek in een wijsgerige kennis-antropologie ingebed en houdt nauw contact met de menswetenschappen. Terwijl LE formele technieken hanteert bij de bestudering van voltooide produkten van de wetenschap, houdt HD zich bezig met de produktie van kennis d.m.v. modellen van kennis-ontwikkeling in bepaalde typen van situaties, zoals b.v. het psychoanalytische gesprek.

Haar globale doel is het opstellen van een programma voor de menswetenschappen als groep. Hierbij wordt gesuggereerd dat het wellicht mogelijk is het programma van de menswetenschappen, zoals dat door HD wordt uitgedragen, te legitimeren door een ethiek die Poppers Kriticismisch Kader combineert met het idee van Emancipatie, dat uit de dialektische traditie stamt". Aldus luidt Radnitzky's eigen samenvatting van zijn monumentale "Contemporary Schools of Metascience" (p. IX, X), waarin hij een drieledige gigantentaak ten uitvoer brengt door niet alleen de voornoemde 2 "scholen van meta-wetenschap" te inventariseren maar tevens het programma van zijn "eigen" meta-wetenschap te ontvouwen.

In de volgende bespreking, die noodzakelijkerwijs het

karakter van een vogelvlucht draagt daar Radnitzky weinige problemen onberoerd laat, zal de meeste ruimte aan de inventarisering van HD gewijd worden, omdat dit deel vanuit sociologisch perspectief het belangrijkste is. Het eerste deel, waarin Radnitzky een zeer grondige en inzichtelijke behandeling van LE presenteert, is zeker niet minder interessant, maar van meer zuiver-wetenschapsfilosofisch belang. Hieraan vooraf gaat een schets van het in het begin van het boek geïntroduceerde idee van meta-wetenschap, dat tenslotte in de laatste afdeling aan een kritiek zal worden onderworpen.

I. Meta-wetenschap

"Meta-science" of meta-wetenschap is volgens Radnitzky de discipline die wetenschap als "kennis-producerend en kennis-verbeterend systeem" benadert en is eigenlijk de paraplu-term voor studies voor onderzoekers, het onderzoeksproces, de produkten van het onderzoek en de belanghebbenden bij deze produkten. Haar programmatische doel is de produktie van kennis in de praktijk te vergemakkelijken en ze hoopt dit m.n. door het ontwerpen van een adequate theorie van de groei van wetenschappelijke kennis ("praxiological theory of research") te bereiken. De basis hiervoor legt ze door het ontwerpen van modellen voor kennisontwikkeling en stimulatiemodellen voor de ontwikkeling van bepaalde typen van wetenschap, waarin hun structurele "groei- of manoeuvreerruimte", die door programma en methode bepaald wordt, kan worden gespecificeerd. Door de exploratie van de ontwikkelingsmogelijkheden van de verschillende typen wetenschap, moet de meta-wetenschap zich t.z.t. de status van de "business-consultant" van de wetenschap verwerven, waartoe praktiserende wetenschappers zich kunnen wenden, wanneer de groei van kennis in hun discipline met stagnatie te kampen heeft. Met dit doel verzamelt de meta-wetenschap zeer brede kennis over het onderzoek, waarbij de systeem-theorie haar helpt de perspectieven van kennisproduktie en kennisprodukten (formalisering e.d.) met elkaar te bemiddelen.

Vanuit het inzicht dat de manier waarop wetenschap groeit tot op aanzienlijke hoogte bepaald wordt door "intellektuele tradities" of "scholen", richt de meta-wetenschap zich voornamelijk op de ontwikkelingsgeschiedenis van deze "scholen", die fungeert als haar onderzoekstheoretisch fundament. Ze besteedt hierbij speciale aandacht aan hun programma, waarin "task-prospecting" en wetenschapsideaal zijn neergelegd, en hun methode. Op basis van dit werk hoopt ze een wederzijdse bevruchting van de verschillende "scholen", die

elkaar tot op heden eigenlijk negeren, te stimuleren.

II. Logisch Empirisme

Vanuit het boven aangeduide perspectief onderwerpt Radnitzky de traditie van het Logisch Empirisme in het eerste deel aan een gedegen kritische beschouwing. Het Logisch Empirisme wordt hierbij gebruikt als de paraplu-term voor uiteenlopende stromingen binnen de analytische filosofie ("analytische Wissenschaftstheorie"), die allen door de akseptatie van een empiricistisch grondbeginsel worden gekarakteriseerd.

Na een typering van de verschillende sub-scholen binnen LE richt Radnitzky zich op LE's "hoofdstroom", die zoals bekend ontsprong in de Wiener Kreis. Deze school concentreerde zich op basis van het idee van isomorfie van een ideale taal en de wereld, op de konstruktie van deze formele, ideale taal.

Aan de hand van een analyse van haar programma zet Radnitzky LE's "task-prospecting" uiteen, die in achtereenvolgende hoofdstukken onder de thema's: Unified Science en Reductionisme, Empirische Signifikantie, Konfirmatie en tenslotte Verklaring gedetailleerd wordt uitgewerkt. Hierbij toont hij aan dat het idee van Unified Science - het idee dat alle bestaande wetenschappelijke kennis via de methode van logische rekonstruktie tot een eenheid kan worden gebracht - de harde kern van het programma vormde en hoe het hieraan verbonden methoden-centrisme debet was aan de voortschrijdende ineenschrompeling van LE's "manoevreerruimte" en de verdringing van de oorspronkelijk gestelde taken door de ontwikkeling van een inductieve logica. Zeer instruktief is tevens de wijze waarop Radnitzky LE's "filosofie-loze" zelfbeeld ontmaskert als "scientistisch vals bewustzijn" door de explicitering van LE's impliciete "filosofische kosmologie". Deze bekritiseert hij als onthologisch, linguïstisch, methodologisch en epistemologisch monisme en wijst de uitbanning van de reflexie als belangrijkste oorzaak van LE's filosofische blindheid aan.

Gekonfronteerd met LE's enorme invloed, konstateert Radnitzky dat haar produkten daar in elk geval niet debet aan zijn. Een vergelijking van LE's resultaten met haar programma stemt immers alleen tot ironie. Strikt genomen heeft LE nl. in het geheel geen meta-wetenschap geproduceerd, want ze bestudeerde noch de producenten van wetenschap, noch haar produktie, noch haar resultaten.

In feite kan volgens Radnitzky de aktiviteit van LE alleen als ontwerp en uitwerking van een wetenschaps-ideaal gezien worden, dat de verdienste bezit de logica op de wetenschap aan te wenden en qua helderheid en

precisie tot op heden onovertroffen te zijn. Dit ideaal-model lijdt echter meta-wetenschappelijk aan het niet onbelangrijke manko, dat geen enkele bestaande wetenschap volgens haar richtlijnen gerekonstrueerd kan worden, ook niet de fysika zoals de sociale wetenschappen naïef veronderstelden. Op deze laatste misvatting herleidt Radnitzky LE's enorme invloed op de sociale wetenschappen, die zich de normen voor hun embryonale methodologieën kritiekloos door haar hebben laten dikteren met als gevolg de welbekende jacht op de "harde feiten" d.m.v. een toets- en kwantificeermanie.

III. Hermeneutisch-Dialektische School

In het tweede deel behandelt Radnitzky de Hermeneutisch-Dialektische School van meta-wetenschap, onder welke noemer hij de hermeneutische en dialektische tradities, en in het bijzonder hun integratie in Habermas en Apel, samenvat. Met deze school is Radnitzky's meta-wetenschap door haar probleemgerichtheid en haar nadruk op de eenheid van theorie en praxis zeer verwant, hetgeen als konsekwentie heeft dat Radnitzky Apel's en Habermas' ideeën niet zozeer fundamenteel kritische valueert alswel integreert en amendeert (1).

III.1. Filosofische Kennis antropologie

In een eerste hoofdstuk zet Radnitzky Habermas' en Apel's ontwerp van de filosofische kennis antropologie uiteen, waaronder een conceptie verstaan moet worden die Kant's vraag naar de "voorwaarden voor de mogelijkheid van kennis" in die zin uitbreidt, dat niet alleen de voorwaarden voor een objectief geldig wereldbeeld voor een "Bewusstsein überhaupt" aangegeven worden, maar alle voorwaarden die een wetenschappelijke vraagstelling als zinvolle vraagstelling mogelijk maken. Kant's voorwaarden worden hierin met Apel's "Leib-apriori der Erkenntnis" (de communicatie-gemeenschap als transcendentale voorwaarde voor de mogelijkheid van kennis) en Habermas' 3 "Erkenntnisinteressen" (kennis en wetenschap worden door "quasi-transcendentale" kennisbelangen bepaald) gekomplementeerd. Radnitzky doet zelf ook nog een duit in het zakje door er 2 "eigen" "Erkenntnisinteressen" aan toe te voegen, waarmee hij mijns inziens ongewild de inflatoire potentie van deze Habermasse konstruktie illustreert (p.204-205).

Essentieel is volgens deze conceptie dat in de menswetenschappen de onderzoeker met objecten te maken heeft met wie hij in principe in een dialog kan treden, met wie hij in een communicatie-kontekst verkeert. Hierdoor is het in principe mogelijk dat de bestudeerde objecten de informatie, die door kausale verklaringen over hun

gedrag wordt geleverd, in hun zelf-begrip inkorporen en op die wijze in staat zijn hun gedrag d.m.v. zelf-reflexie te veranderen. Deze kausale verklaringen worden door de empirische sociale wetenschappen geleverd, die - evenals de kausaal-verklarende wetenschappen - onder het technische "Erkenntnisinteresse" staan. Het zelf-begrip wordt door de onder het hermeneutische "Erkenntnisinteresse" funktionerende hermeneutische sociale wetenschappen bevorderd. Deze wetenschapskluster, die de intersubjektieve "Verständigung" als regulatief principe heeft, geeft kritische interpretaties van vroegere en eigentijdse kulturen en teksten met het doel de "historische dialoog van de gehele mensheid" voort te zetten en alternatieve levensvormen te projekereren ter verbetering van het begrip van de eigen tijd.

Beide wetenschapsklusters staan tegelijkertijd onder het bovengeschiedte emancipatorische "Erkenntnisinteresse", waaronder de kritische sociale wetenschappen funktioneren met de eliminatie van alles wat "Verständigung" belemmert als regulatief principe. De verwaarlozing van dit en het hermeneutische "Erkenntnisinteresse" kan volgens Radnitzky ernstige sociale gevolgen hebben, waarop hij de Mannheimiaanse stelling poneert dat het de funktie van de intellektuelen is hiervoor te waken (p.203).

Het belangrijkste nieuwe element bij deze uiteenzetting is Radnitzky's signalering dat de filosofische antropologie naast een epistemologische een ethische pool heeft. Het kritische engagement van de menswetenschappen en HD's meta-wetenschap kan zijns inziens alleen via een ethisch grondplan worden gelegitimeerd. Op dit punt wijkt hij af van zowel Habermas als Apel, die beiden de legitimatie van een emancipatorische ethiek in de structuur van de kommunikatie lijken te zoeken (2).

III.2. Hermeneutiek

In een volgend hoofdstuk zet Radnitzky de hermeneutisch-dialektische benadering of "methode" uiteen, die op de traditie Hegel-Dilthey-Gadamer stoelt. Hun inzichten dat er nooit kennis zonder voorkennis ("Vorverständnis") verworven kan worden en dat deel en geheel elkaar altijd bemiddelen ("Vorgriff auf das Ganze") vormen het centrale gedachtengoed, waarop hun "methode" van de hermeneutische cirkel is gebaseerd. In subafdelingen schetst Radnitzky de verschillende stromingen binnen de hermeneutiek, waarbij tegelijkertijd de geschiedenis van dit "geisteswissenschaftliches Verstehen" wordt getraceerd. Hierin wordt het historisme-debat gerekonstrueerd, waar Radnitzky tegen het historisme stelling neemt omdat het de mens

zonder leiding laat, hetgeen vanuit het meta-wetenschappelijk "platform" ongewenst wordt geacht. Met Apel stelt Radnitzky zich ten doel tussen "de Scylla van het historisme" en "de Charybdis van het historicisme" heen te varen.

Alhoewel Radnitzky de hermeneutische interpretatieproblematiek helder analyseert, wordt ook bij hem niet duidelijk hoe het methodische karakter wordt gegarandeerd; hij wijst nl. wel op de noodzaak van een methode voor de intersubjectief valide thematisering van de betekenissen van teksten e.d. om ons van idiosyncratische thematiseringen te vrijwaren (p.222), evenals op de noodzaak de hermeneutische cirkel als methode te styleren (p.215), maar laat het bij die verklaringen zitten. Skeptici t.a.v. het "Verstehen" als wetenschappelijke methode zullen danook niet door hem overtuigd worden, evenmin als zij zich aangesproken zullen voelen door zijn voorstel het begrip "wetenschap" zodanig op te rekken dat het "Verstehen" er ook onder valt.

III.3. Psychoanalytisch model voor de ontwikkeling van kennis

Vervolgens ontwikkelt Radnitzky aan de hand van Apel's psychoanalytisch model voor de ontwikkeling van kennis de voor de HD centrale concepties van de komplementariteit van "Verstehen" en "verklaren" (komplementariteit van hermeneutische en naturalistische onderzoeksfasen) en de kausaliteit van onbewuste motieven.

Het basis-schema van dit dialoog-model van "arts" en "patiënt" houdt in dat zolang gedrag begrijpelijk is, dit op het niveau van intersubjectiviteit in termen van redenen en rationaliteit (hermeneutisch) "begrepen" wordt; zodra het echter onbegrijpelijk wordt (door een diskrepantie tussen het zelf-begrip en het handelen), wordt het - via het tussenliggende niveau van de historische verklaring - in termen van kausaliteit, van onbewuste motieven die als oorzaken werken, "verklaard".

Essentieel is dat zodra de "arts" de "patiënt" zijn gedrag in bovengenoemde zin kausaal "verklaard" heeft, deze zich van de motieven bewust kan worden en hun kausale werking kan opheffen. Daarom is volgens HD in de menswetenschappen geen sprake van "natuur-kausaliteit", maar van "quasi-kausaliteit". Verklaringen in termen van deze "quasi-kausaliteit", de "quasi-naturalistische" fasen, wisselen in het psychoanalytisch proces de hermeneutische fasen af en bemiddelen elkaar met het uiteindelijke doel de "ware intersubjectieve dialoog" te herstellen. Alleen t.a.v. psychotici laat men het idee van de dialoog en daarmee de rationaliteitsveronderstelling vallen en zoekt men de gedragsverklaringen zuiver in termen van kausaliteit.

Gadamer's in dit verband nogal essentiële vraag waaraan men de "ware dialoog" nu eigenlijk herkent, tracht Radnitzky te beantwoorden door een typologie van communicatie-situaties te presenteren, waarvan echter onduidelijk blijft hoe deze Gadamer bezwaren ondervangt (p.243-244).

III.4. Model voor de sociale wetenschappen

Op basis van dit model schetst Radnitzky vervolgens Apel's model voor de sociale wetenschappen, waarin een analoge psychoanalytische verbetering van het zelf-begrip wordt beoogd d.m.v. ideologiekritiek.

De "quasi-naturalistische" fasen vervullen hierin een "ladder-functie": hun regulatieve principe is zichzelf overbodig te maken, zodra ze geholpen hebben bij de verheldering van het zelf-begrip. "Vertikale" en "horizontale" vergelijkingen (resp. geschiedschrijving t/m ethologie en antropologie e.d.) helpen in Radnitzky's Radnitzky's konstruktie de sociale wetenschappers dit zelf-begrip te scherpen door datgene wat "natuurlijk" lijkt te relativiseren en bloot te leggen voor de kritiek. Op dit moment al een puur hermeneutische benadering te propageren is naïef volgens Apel daar ze veronderstelt dat alle menselijke aktiviteit reeds intentioneel zou zijn (3). Een puur naturalistische benadering is bijkans nog naïefer daar deze uitsluiting van alle intentionaliteit impliceert en de communicatie-gemeenschap als voorwaarde voor de mogelijkheid van wetenschap uit het gezichtsveld stoot.

Beide benaderingen zijn volgens Radnitzky op totaliseren van hun impliciete ontologische grondplan te herleiden: de hermeneutiek op zuiver idealisme, het naturalisme op zuiver materialisme. Slechts hun detotalisering in Apel's model en de erkenning dat de hermeneutische "Verständigung" van de onderzoekers nooit door de naturalistische benadering vervangen zal kunnen worden, bieden volgens Radnitzky zicht op een "sophisticated" perspectief. Dit veronderstelt echter dat men het "Verstehen" zijn juiste plaats toekent en niet alleen als heuristisch hulpmiddel opvat, zoals LE.

III.5. Projektie van het model op de geschiedschrijving

De opvulling van dit model vindt in het volgende hoofdstuk plaats, waar Radnitzky het op de geschiedschrijving projekteert. Dit resulteert in ideaaltypische schetsen van haar "verklarende" en "verstehende" extremen, die aan de hand van het Hempel-Dray debat nader worden geprofileerd. De aan de "verstehende" geschiedschrijving ten grondslag liggende veronderstelling van substitueerbaarheid van uitingen en handelings-

gen wordt hier helaas door Radnitzky niet geproblematiseerd.

Aparte aandacht richt Radnitzky op de metafysika van de geschiedenis, waarin het probleem van "geschiedenis en vrijheid" centraal staat. Het belang van deze metafysika voor de menswetenschappen ligt in haar nauwe relatie met de ethiek, die bij iedereen om de hoek komt kijken die in de geschiedenis richtsnoer voor het handelen zoekt.

Utopisch historicistische doktrines, die pretenderen de "ijzeren wetten" van de geschiedenis gevonden te hebben, en historicistische doktrines, die de toekomst als fundamenteel "open" zien, bepalen hier het continuüm, waarop Radnitzky's "humanistische geschiedenis" naar plaatsbepaling streeft. Met Popper's historicisme-kritiek als referentiepunt en vanuit de overweging dat de praxis altijd om een leid snoer vraagt, verwierpt Radnitzky beide extremen, daar historicistische doktrines deze leiding nooit geven en utopisch historicistische van een al gedetermineerde praxis uitgaan. Alleen een gematigd historicisme, dat de geschiedenis als een proces van "trends" en "objektieve mogelijkheden" konstrueert, biedt een "humanistische geschiedenis" een akseptabel perspektief.

Nu voldoet volgens Radnitzky Habermas' en Apel's "world-picture hypothesis" - van waaruit de geschiedenis als een voortschrijdend proces van emancipatie van de gehypostaseerde krachten van de geschiedenis en samenleving wordt gekonstrueerd - niet alleen aan deze vereiste, maar is tevens "zinnig" en vanuit etisch opzicht relevant. Hun wereldbeeld heeft nl. het voordeel een moreel richtsnoer te verschaffen voor de praxis en als empirisch gesteunde werkhypothese vruchtbaar te zijn. Radnitzky hoopt daarbij ook dat het prognostische element van deze met "Rede" begiftigde geschiedenis "self-fulfilling" zal zijn, hetgeen zijn idelaïsme illustreert.

Hij is op dit punt beduidend voorzichtiger dan Habermas, die voorzover mij bekend de "Gattungsgeschichte" altijd zondermeer als voortschrijdend proces van emancipatie heeft gepostuleerd. Of Habermas het eens zou zijn met Radnitzky's stelling dat de kritische sociale wetenschappen hun programma alleen met dit historicistisch wereldbeeld kunnen legitimeren, lijkt mij dan ook twijfelachtig.

III.6. Legitimatie van de kritische sociale wetenschappen

De legitimatie van de kritische sociale wetenschappen, die de wensen van empirische sociale wetenschap en ideologiekritiek trachten te verzoenen staat in het volgende hoofdstuk centraal. Om te beginnen schetst

Radnitzky de speciale positie van de sociale wetenschappen, die hij door de problematiek van theorie en praxis karakteriseert. Aangezien volgens hem de enige legitimatie van de sociale wetenschappen in deze praxis ligt, moeten makro-programma's voor de sociale wetenschappen op grond van hun potentiële praktische konsekwenties beoordeeld worden.

Met dat doel analyseert hij vervolgens, uitgaand van de meta-wetenschappelijke stelling dat wetenschaps-ideaal en maatschappij-ideaal structureel verbonden zijn, de makro-programma's van LE, Popper en Habermas op zowel hun achterliggende mens- en maatschappijbeeld en rationaliteits-konceptie als de potentiële praktische konsekwenties van hun verschillende soorten ideologiekritiek. Hierbij brengt Radnitzky Habermas' argumenten uit de positivisme-diskussie tegen LE in stelling, maar beschermt Popper's programma tegen deze kritiek.

Het blijft echter een feit, dat Popper's Kriticismisch Kader en zijn "open society" niet meer dan regulatieve principes zijn, die geen strategieën genereren voor sociale verandering. Om deze reden kiest Radnitzky dan ook voor Habermas' en Apel's programma, dat zo'n centrale plaats toekent aan de als "dezidierte" omgedoopte "praktische Vernunft".

III.7. Ontwerp van een etisch grondplan

In het laatste hoofdstuk van deel 2 geeft Radnitzky een schets van een etisch grondplan aan, dat als de gemeenschappelijke basis van alle menswetenschappen zou kunnen dienen. Dit grondplan maakt volgens hem een noodzakelijk onderdeel van het ontwerp van de menswetenschappen uit, want zonder een ethiek zijn deze als een "schip zonder kompas" (p. 353).

Het basis-idee van dit hoofdstuk is aan te tonen hoe het probleem van de filosofische bemiddeling van theorie en praxis opgelost kan worden d.m.v. een, op de identifikatie van het belang van de emancipatie van de mensheid met ieders persoonlijke existentiële belang stoelende ethiek. Deze ethiek, waarvan Popper's kriticisme het hart vormt, zou gebaseerd moeten worden op het volgende kategorische imperatief van Apel: "In de mate waarin de maatschappij waarin ik leef 'open' is (korrespondeert met het ideaaltype van de 'open society'), behoort ik - uit vrije wil - het belang van de solidariteit van de mensheid tot mijn existentiële belang te maken!" (p.356). Dit imperatief houdt tevens in dat ieder zich - in het belang van de mensheid en de gemeenschap - dient te onthouden van pogingen de bemiddeling van theorie en praxis dogmatisch van boven op te leggen. Om aan bezwaren van existentialistische zijde tegemoet te komen stelt Radnitzky voor Apel's impe-

ratief te veranderen in: "Handel alsof je het belang van de solidariteit van de mensheid tot je enige existentiële belang hebt gemaakt!".

Als dit imperatief als de basis van de ethiek van de sociale wetenschappen geaksepteerd zou worden, kan deze ethiek verder ontvouwen worden door de groepsnormen van de ideale wetenschappelijke gemeenschap (waarin ideaaltypisch persoonlijk en algemeen belang samenvallen en het Kritacistisch Kader verondersteld wordt geïnstitutionaliseerd te zijn) naar de gehele mensheid te extrapoleren. Dit imperatief zou daarnaast de universele "Verständigung" als doel van de kritische sociale wetenschappen kunnen legitimeren.

De groep die deze "Verständigung" dichter bij brengt blijft volgens Radnitzky tot diegenen die deze ethiek aksepter - dus tot diegenen die dat willen - beperkt; "de dialoog" kan nl. op principiële gronden alleen door mensen die het emancipatorische belang erkennen gevoerd worden, alleen door mensen met een "criticist forma mentis", "with a philosophical bent of mind" (p.365). Bovendien - en dit is een mijns inziens door Habermas verduisterd punt - is het streven naar "Verständigung" nog altijd een twee-fasen projekt, waarbij de konsensus het wederzijds begrijpen van "betekenis" (hetgeen de vooronderstelling van elke kommunikatie-gemeenschap is) dient te volgen. Het streven naar konsensus is echter niet meer dan een regulatief principe, dat te allen tijde falen kan.

De aan de psycho-analyse inherente beperkingen blijken hier dus door Apel's en Habermas' model op het niveau van de sociale wetenschap getransporteerd te zijn: ideologiekritiek blijft tot hen beperkt die naar emancipatoire zelfkennis streven "and also have the resources (intellectual, emotional etc.) to realize a certain measure of it" (p.366).

Het zal wel zonder meer duidelijk zijn dat Radnitzky's boven samengevatte opvattingen over de bemiddeling van theorie en praxis zeer "filosofisch" zijn.

Het is nl. niet geheel evident hoe we ons de bemiddeling van theorie en praxis d.m.v. een ethiek moeten voorstellen en ik ben dan ook geneigd te denken dat Mészáros' kritiek op Lukács dat "To mediate between Sein and Sollen by means of another Sollen amounts to not mediating at all" ook Radnitzky's ethische utopisme treft (4).

Vooralsnog blijft het probleem van de verbinding van theorie en praktijk dus onopgelost en biedt Radnitzky niet meer dan een door de praxis gefascineerde conceptie van sociale wetenschap (5).

IV. "Praxiologische onderzoekstheorie"?

In het derde en laatste deel van het boek geeft Radnitzky de contouren van z'n "praxiologische onderzoekstheorie" aan, die noch als logische rekonstruktie (Popper, Lakatos), noch als wetenschapssociologie of psychologie (Kuhn) is bedoeld.

Om te beginnen spiegelt hij zijn positie daartoe aan die van Popper, Lakatos, Feyerabend én Kuhn en komt tot de konklusie dat zij allen de mogelijkheid van een onderzoekstheorie impliciet blijken te ontkennen. Wie denkt dat Radnitzky zich hierdoor zou laten ontmoedigen, vergist zich want onverdroten verklaart hij dat de ruimte voor een preciesere analyse van hun argumenten ontbreekt (p. 386) en stelt de lezer voor zelf de levensvatbaarheid van z'n onderzoekstheorie te beoordelen aan de hand van haar uitwerking. Deze beoordeling wordt de lezer echter zeer moeilijk gemaakt wanneer Radnitzky vervolgens poneert dat het nut van het praxiologische model in de toepassing op konkrete onderzoekstheoretische studies moet blijken, maar dat "this cannot be done here" (p. 386).

Wie op grond van dit intro mocht gaan vermoeden dat Radnitzky grote moeite heeft zijn onderzoekstheorie van de wetenschapstheorie en sociologie te onderscheiden, vindt in het vervolg een zee van aanwijzingen die dit vermoeden bevestigen. Want hoewel onderzoekstheorie en wetenschapstheorie programmatisch verschillen (resp. preskriptief en deskriptief), blijkt de onderzoekstheorie zich uitsluitend met de ex-pst typering en stylering (tot rationele rekonstruktie) van het onderzoeksproces bezig te houden, hetgeen geen basis vormt voor een eigen identiteit.

Hierbij bedient hij zich bovendien van het conceptuele apparaat van Kuhn (paradigma) en Lakatos (onderzoeksprogramma), dat hij gedeeltelijk in een alternatief meta-wetenschappelijk jasje giet. Zijn rationele rekonstruktie houdt dan ook het midden tussen die van laatstgenoemden, waarbij hij tevens een serie criteria voor interparadigmatische vergelijkingen presenteert. Toch kan de rijkdom aan nieuwe conceptuele onderscheidingen en criteria niet verhullen dat het tot op de laatste pagina onduidelijk blijft waarin de onderzoekstheorie, behalve in haar sterker wens een direkte brug naar de wetenschappelijke praktijk te slaan, feitelijk van de wetenschapstheorie verschilt. Radnitzky's bepaling dat haar relatie tot aangrenzende disciplines "dialektisch" zou zijn (p. 418), illustreert in deze zijn duidelijkheid.

Storend zijn hierbij Radnitzky's pogingen de onderzoekstheorie "body" te geven d.m.v. de expositie van

het esoterische meta-wetenschappelijke arsenaal; praxiologie, systeemtheorie, ekonomie en mathematische informatietheorie schijnen haar imago te moeten stutten, zonder dat hun functie ook maar in het minst duidelijk wordt. In aan de elektronika verwante schemata suggereert hij verder haar verregaande systematiek. Des te storender zijn deze trekjes daar Radnitzky zich tenslotte gedwongen ziet te erkennen dat de toepasbaarheid van de zich als menswetenschap beschouwende (maar op de fysika geënte!) meta-wetenschap op de geschiedenis van de sociale wetenschappen niet onprobleematisch is, omdat de betrokkenheid van waarden een éénduidige bepaling van wat "vooruitgang" vormt zeer moeilijk maakt.

De rol van het meta-wetenschappelijke platform in deel 2 van het boek is dan ook niet erg uit de verf gekomen; Radnitzky's stelling dat dit deel geen bestudering van maar een studie in meta-wetenschap betreft is wellicht een anticipatie op deze kritiek. Hiermee verdoezelt hij echter niet het feit dat de meta-wetenschap, gemeten naar eigen maten (relevantie voor de praxis), zonder meer ondermaats is gebleven.

Vooralsnog kunnen we m.i. Radnitzky's onderzoektheorie het best als het resultaat van een abortus provocatus uit de moederschoot van de wetenschapstheorie beschouwen en is haar kracht om op eigen benen te staan dienovereenkomstig niet groter dan die van een couveuse-kindje. Gezien de onbetwistbare kwaliteit van de beide andere delen van het boek neem ik deze kraamvisite echter graag op de koop toe.

NOTEN

- 1) Voor een kritiek op Habermas en Apel is in deze bespreking uiteraard geen plaats. Voor kritieken op Habermas en zijn weerwoord daarop zie:
 - a) De nieuwe inleiding bij "Theorie und Praxis", 4e druk, Suhrkamp 1971, pp. 9-48, "Einige Schwierigkeiten beim Versuch Theorie und Praxis zu vermitteln".
 - b) Het nawoord bij de pocketuitgave van "Erkenntnis und Interesse", Suhrkamp 1973, pp. 367-420.
- 2) Zie:
 - a) K.O. Apel: "Die Kommunikationsgemeinschaft als transzendente Voraussetzung der Sozialwissenschaften", Neue Hefte für Philosophie, nr. 2/3, 1972, p. 10.
 - b) J. Habermas: "Erkenntnis und Interesse", in: Technik und Wissenschaft als Ideologie, Suhrkamp 1968, p. 163.

- 3) Op basis hiervan bekritiseert Apel de sociologie-konceptie van Peter Winch.
- 4) I. Mészáros: Lukács' concept of dialectic, The Merlin Press 1972, p. 85.
- 5) Voor de evenzeer problematische relatie tussen theorie en praxis in het Marxisme zie bv.: Ger Harmsen: "Het kommunisme is geen doktrine maar een beweging", in: De Groene Amsterdammer, 24 april '74.